Володимир АРЄНЄВ

# ЄДИНА ДОРОГА

Чоловік увесь був припорошений пилюкою, вона осіла на подорожньому оксамитовою шкірою і, здавалося, в’їлася назавжди. Я дивився, як він іде, та випускав у небо кільця диму зі своєї старої люльки. Вони виходили ідеально правильної форми: за стільки років я мав доволі часу, аби навчитися чому завгодно, не лише випускати досконалі димові кільця. Між іншим, на подорожніх вони справляють гарне враження: люди одразу ж заспокоюються. Їм чомусь здається, що ніхто б так безтурботно не сидів на ґанку й не коптив небо, якби тут було небезпечно.

Чоловік запримітив мене не відразу. Мабуть, за останні роки я настільки зріднився зі своєю хатинкою, що вже здаюся не більше, ніж її частинкою. Він ішов, блукаючи очима по піщаних пагорбах та похитуючись при кожному русі. Потім підняв голову, побачив мою хатинку і завмер, наче мисливський пес, що вчув качок: увесь витягнувся, і я навіть подумав, що він зараз підніме ногу. Ногу він, звичайно, піднімати не став — натомість, якомога швидше чкурнув до мене, здіймаючи клуби пилюки.

Я сидів і чекав на нього, притиснувшись спиною до розпечених на сонці дверних дощок. Просто сидів, простягнувши ниючі ноги ("на дощ чи що?"), та без упину випускав димові кільця.

Подорожній здолав уже половину шляху, коли раптом затнувся, ніби з розгону наскочив на кам’яну стіну. Постояв, підозріло оглядаючи мене з хатинкою, відтак запитав — чи то в мене, чи то в тремтливого від спеки повітря:

— Знову примара?

Щось подібне каже і робить кожен, чий шлях пролягав через піски. Ті, хто перетинає джунглі чи тайгу, вбачають в мені якого-небудь місцевого людожера чи шамана, одразу ж обіцяють назбирати купу мухоморів та здобути свіжий скальп горили — аби тільки я вивів їх "звідси". Ті, що дістаються сюди морем, запитують, чи давно я зазнав кораблетрощі. Ще бувають горці — ці намагаються звести мене в ранг божества, припадають до колін і творять інші неподобства. В когось іншого нерви б давно вже здали, а мене рятує люлька. І ще, — димні кільця; я випускаю їх, а разом із ними зникають злість та роздратування, залишається тільки співчуття до новоприбулого.

— Ні, не примара, — відповів я. — Проходь, гостем будеш.

Він по-дитячому шморгнув носом, провів брудним рукавом по щоці.

— Справді?

— Справді, справді, — простогнав я, зводячись на ноги. Роки беруть своє, і спина все дедалі частіше не хоче мені коритися, нагадуючи потріскану ялинову дошку... Та годі вже, треба потурбуватися про гостя, а не жаліти себе.

Я провів його до хатинки, посадив за стіл і наказав чекати. Поки розпалював піч, він здивовано озирався, не розуміючи, звідки стільки всіляких трав та ягід узялося в пустелі.

Коли пічка нагрілася, я поставив у її пащу горщик із кашею і ще один — з бульйоном, а сам прочинив внутрішні дверцята і вказав гостеві: прошу, мовляв. Він прочовгав через усю кімнату і очманілим поглядом подивився спершу на сад, що був за дверцятами, потім — на мене... і — знову на сад.

— Усе це... Звідки? — запитав він хриплим від хвилювання голосом.

— Не знаю, — відверто зізнався я. — Завжди тут було.

Він ніяк не відважувався переступити поріг, і довелося легенько підштовхнути його у спину. Гість вийшов у сад і знову завмер.

— Боже, як таке може бути?.. — прошепотів він. — Дерева, листя. Яблука, виноград — посеред пустелі.

— Там ще й озерце є, — повідомив я, попихкуючи люлькою. — Іди, купайся. Стомився, мабуть? Дорога неблизька.

— Так, — розгублено мовив він. — Так, дорога... неблизька.

І пішов невпевненими кроками до озера, пригинаючись, щоб гілля не торкнулося обличчя. Вони усі так: не відхиляють руками, а саме пригинаються, неначе бояться торкнутися, ніби остерігаються, що від цього все зникне і вони знову опиняться там, звідки прибули — в пустелі, в горах, у морі, посеред дикого лісу чи де-небудь іще. Я спостерігав за ним, притулившись до одвірка й виважено випускаючи у небо кільця диму. Відтак пішов до хати — ще бракувало, аби каша підгоріла!

Чоловік повернувся мокрий та свіжий, він протупцював босими ногами по дошках і примостився на лавці за столом.

— Я... одяг там повісив сушитися, на парканчику, він невизначено махнув рукою, потім мерзлякувато повів плечем. — Це нічого, що я... на парканчику?..

— Все правильно, — кивнув я. — Ну ж бо, подивимось, який ти майстер за столом?

Із цими словами я поставив перед ним горщик із кашею та налив у миску бульйону, поклав велику дерев’яну ложку. Сам сів навпроти, дивився, як він їсть, і чекав.

Їв гість довго — спершу кваплячись, потому — зі смаком, вибираючи з миски найбільші шматки м’яса; кілька разів просив добавки. Врешті він облизав і відклав ложку, розслаблено відхилився на лаві, заплющив очі. І заснув. Я кивнув: теж правильно, немає нічого кращого, аніж поспати після тривалих і страшних поневірянь. А я тим часом приберу в хаті, посуд помию, білизна його підсохне — підлатаю. Це ж він думає, що шляхові кінець, а насправді...

Настав вечір, приніс із собою прохолодне повітря та співи цвіркунів. У садку відразу стало затишно та спокійно. Я сидів на лавочці під парканчиком і лагодив одіж подорожнього. Паркан у мене в саду дивний: наче і не високий, та спробуй визирнути — нічого не побачиш. Одного разу я навмисне витягнув з хати стіл, поставив упритул, забрався на нього. А по той бік виявилося лише провалля — глибоке, по вінця наповнене туманом, наче небесним молоком. Іншого разу замість прірви там був ліс. Ну і ще багато всілякого там можна побачити, за парканчиком, тільки дивитись на те мені тепер немає потреби — порозумнішав. Навіщо душу роз’ятрювати.

— Доброго вечора, хазяїне, — почув я за спиною голос гостя. — Гарно тут у тебе. Отак би жити й жити вічно, нікуди б звідси не йти. Залишиш мене?

Я гірко посміхнувся, та було вже темно, він не розгледів. Завжди вони так: "отак би жити тут вічно". А на ранок усе міняється.

— Залишу, — сказав я. — Чом би й ні? Та ти не стовбич, бери-но о-он там стільчик, сідай, розказуй, що за один, звідки й куди йдеш. Якщо, звичайно, хочеш розповідати. А нема бажання — не розповідай.

Він пішов за стільчиком, а поки йшов, усе розмірковував — це було по його спині видно — розповідати чи не розповідати. Вирішив розповісти.

І добре вирішив. Бувають такі, що замикаються, відводять погляд, здригаються від мого голосу. Їм важко душу очищати, надто бруд прикипів, приріс, смикнеш десь необережно — почне з кров’ю відходити. А коли з кров’ю — боляче, не кожен витримає. Так і йдуть: наче з важким тягарем, зігнувшись у три погибелі, тоскно дивлячись попереду себе. Шкода їх, та що вдієш.

— Я, дядьку, й сам не знаю, звідки йду і куди прийшов, — зізнався мій черговий гість, сідаючи поряд зі мною. — Розумієш, спочатку я начебто помирав. Прихопило серце, поклали мене до лікарні, всі ходять навколо усміхнені... але ж очі не змусиш посміхатися. Ось по очах я і збагнув, що все, віджив своє на цьому світі. І раптом — прокидаюся в пустелі, навколо душі живої немає, лишень пісок цей клятий... всюди пісок. Навіть скорпіонів, навіть змій немає — тільки пісок і більше нічого. Я був вирішив, що марю чи ще гірше — помер, та тільки через день спрага й голод переконали мене у протилежному. А навколо — ані душі. Так і блукав пісками, доки на твою хатину не натрапив.

— Це, — сказав я йому, пахкаючи люлькою, — я й сам знаю, а про що не знаю, про те здогадуюсь. Ти мені не про те повідай.

— А про що ж? — запитав він трохи перелякано (знав-бо відповідь, усі вони... знають).

— Про життя своє, — незворушно відповів я. — Про себе. Хто ти такий?

Він зітхнув — тяжко, приречено — і почав говорити. Ох, і наговорив же він: на ніч таке ліпше не слухати. Та я вже звик, тому й слухав. І не просто як-небудь там, упіввуха, а серйозно слухав, вдумливо, кожне

слово запам’ятовуючи. Наче він мені все це передавав, опис свого життя робив, а я його, цей опис, приймав та звіряв: чи все так, чи чого не забув-загубив.

До ранку він скінчив.

— Ну, — сказав я йому, — то як, залишишся у мене?

Лицемірство, звичайно, з мого боку. Після такої сповіді того, хто тебе слухав, бачити вже ніколи не захочеш. Вдячний йому будеш безмежно, до гробу, та все одно бачити не зможеш. Так і він. Так і всі до нього. Так і всі після нього.

— Ні, — сказав він, потупивши очі. — Звідси є дорога... куди-небудь?

— Є, — відповів я. — Та лише одна.

— Що? — він розгублено витріщився на мене. — Як це "одна"?

— Отак, одна. Сюди шляхів багато, а звідси — лише один.

— А... куди він веде? — обережно запитав гість.

Я зітхнув. Вибив із люльки попіл, набив її тютюнцем, розпалив.

— Не знаю.

— Як? Невже ти жодного разу?..

— Чому ж "жодного"? Чимало разів намагався. Та в мене нічого не виходить. Завжди повертаюсь до власного порога. А от гостям моїм вдається вибратися. Хочеш спробувати?

— Н-не... Так, — рішуче мовив він. — Хочу. Адже я... уже мертвий, правда?

Я знизав плечима:

— Дурниці. Хіба мертві здатні їсти та пити? А розмовляти? От бачиш. Збирайся. Я нарвав тобі яблук і винограду, аби мав чим у дорозі горло змочити та черв’ячка заморити. Ходімо.

Поки гість одягався, я приніс із хати кошик із фруктами, вручив йому і повів у глибину саду, повз озерце, де подорожній учора купався.

У найдальшому кутку там є хвіртка — маленька, рипуча, немов вередлива бабуся. Клямка постійно заїдає, та в мене ніяк не вистачає часу, аби її полагодити. Я трохи повозився з нею, нарешті відчинив і відступив убік.

Гість несміливо поглянув на мене, притискаючи до грудей кошик з фруктами. По верхній виноградині повзло маленьке сонечко. Воно вибралося на вершечок соковитої гірки, рвучко здійняло червоно-чорні надкрилля, весело задзижчало і, злетівши, тикнулося гостеві просто в лоб. Затим, зметикувавши, що до чого, полазило трохи по облупаній засмаглій шкірі подорожнього і ще раз злетіло, зникаючи в зелених хмарах листя. Ми обоє усміхнулися йому вслід, хоча кожен думав цієї миті про своє.

— Дякую, — мовив подорожній. — Я лише тепер здогадався. Адже ти від самого початку знав, що я піду. І навмисне розмовляв зі мною. Готував мене до... цього. С-скажи, ти не знаєш, що там?

— Гадаю, нічого страшного, — щиросердно відповів я. — Просто дорога.

— Так, — замислено мовив подорожній. — Просто дорога. Просто ще одна дорога. Скільки їх було? І скільки буде? Просто ще одна дорога.

Він поставив кошик на землю і обняв мене:

— Дякую.

Помовчав, потім тихо повторив:

— Дякую!

Гість нахилився за кошиком, коли несподівана думка вразила його:

— Ти... ти забираєш усе, що ми приносимо з собою... в душах. Це, мабуть, дуже важко.

— Мабуть. Та я вже звик. Іди.

— Так, — погодився він. — Час.

Подорожній зробив крок до хвіртки, потім повернувся:

— Знаєш, коли-небудь і ти зможеш піти звідси. Обов’язково. Інакше не буває — не мусить бути.

"Те саме ти казав і минулого разу, — подумав я. — Та й інші кажуть те саме. А потім приходять знову і йдуть знову — і знову кажуть ці слова. І навіть якщо всі ви помиляєтеся... — мені достатньо ваших слів".

А уголос я лише сказав "дякую" і легенько підштовхнув його у спину.

Він усміхнувся мені, ступив за паркан.

Я постояв, слухаючи, як стихає його хода. Потім зачинив хвіртку і пішов на ґанок розпалити свою ранкову люльку. Ще треба було приготувати кашу та бульйон: до обіду, певно, з’являться нові гості.

Десь угорі, у верховітті дерев, жартівливо дзижчало, пролітаючи, сонечко; стомилося, хлюпнулося мені на плече. І ми разом пішли на ґанок чекати гостей.